

A huszas évek szolidaritási mozgalmái ténszerűen bizonyítják azt is, hogy a munkásmozgalom soha se csupán önmagára gondol. A szolidaritás mindig és mindenkor hatalmas erkölcsi erő, amelynek szilárd alapja a politikai hitel.

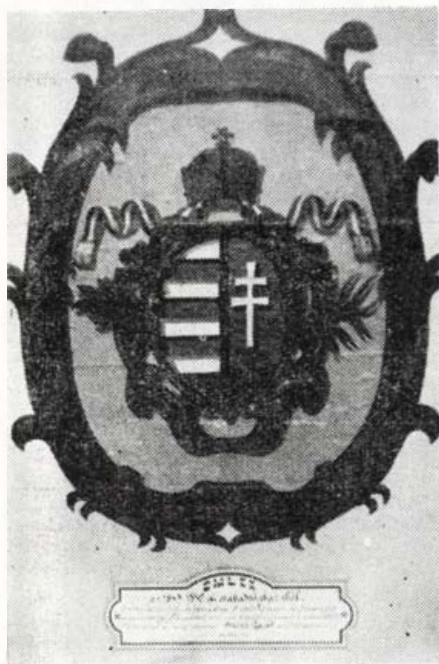
Kialakulásától napjainkig nagy utat tett meg hazánkban a szolidaritási mozgalom. Mai munkánk, lehetőségeink, a nemzetközi szolidaritás frontvonalában elfoglalt helyünk mélyebb megértéséhez, a teljesebb helytálláshoz értékes segítséget nyújthat a huszas évek nagy szolidaritási küzdelmeinek, személyiségeinek és helyzetének ténszerűbb megismerése.

Többet kell tennünk azért, hogy történelmi tudatunkban a megillető helyet foglalja el a huszas évek európai munkásmozgalmának ereje, a népek forradalmi hangulata, a munkásforradalmak kirobbanásának ténye, a nemzetközi munkásmozgalom nemzeti osztagainak sokirányú internacionalista együttműködése.

Agoston László

Szabadságharcunk egyik hadizászlaja

A naptár 1849. március közepét jelzi, a Tisztántúlon az Asbóth-tartalékhadosztályba beosztott, s az elmúlt ősön alakult 49. honvédzászlóalj türelmetlenül várja harcbevetését. A tisztikar nevében *Grisza Ágost* százados és *Ladányi* hadnagy március 14-én Rakamazról beadványban fordul *Görgey Artur* tábornokhoz, a feldunai hadsereg fővezéréhez: „Tartalékbani folytonos helyzetetésünk a katonaságnak csak lehangolását s elégtelenségét idézheti elő; de nem is akarnánk minden magyar bajtársaink előtt győzelem után gúnytárgyául szolgálni, azért, hogy a győzelem kivívásában tetteles részt nem vehettünk. Tisztelt fővezérünkbe vetjük tehát egész bizodalommal reményünket, hogy zászlóaljunkat saját parancsai alatt álló táborába venni fogja, bennünket dicsőségre vezetendő” — írják többek között.

A 49. zászlóalj zászlajának címere

Két nap múlva a tisztikart bemutatják Görgey tábornoknak. A fővezértől ígéretet kaphattak: hamarosan teljesül kívánságuk. A hadosztály április elején lépi át a Tiszát, elközelgett a harcbevetés ideje, gondoskodni kellett a hadizászlóról. *Garay Antal* zászlótartó így ír erről a naplójában: „Az őrnagy *Grisza* kapitányt elküldötte, ki magával vitte egyik káplárját Debreczenbe, ahonnan meghozta a Zászlóalj zászlóját. A zászló fehér selyemből van. Hosszú négyszögletű, körül három sarkos vörös, fehér és zöld, nemzeti színű sávval foglalva. A közepén az egyik felén tojásdad keretben Szűz Mária a kis Jézussal, a másik felén pedig ugyancsak tojásdad keretben Magyarország címere van festve. Nyele vörös, felső végén egy aranyozott lándzsa, hozzá fekete viaszvászonzok, és egy fekete szíj, zászlótartó hüvely.”

A zászló szokásos egyházi felszentelése Abonyban történt, április 5-én. A zászlóanya *Károlyiné Zichy Karolina, gr. Batthyány Lajosné* testvére volt. A két nőt Petőfi — ki pedig egyébként nem szívelte az arisztokráciát — 1844-ben írt költeményében dicsőíti:

Láttátok e két tündérvirágot,
Borús hazánknek két sarkcsillagát?
Evezhetsz bátran nemzetem hajója,
Nem veszthet az célt, aki ilyet lát.

A zászlóánya egy aranyrojtos szalagot kötött a lobogóra, majd egy-egy mondat kíséretében beverik a zászló rúdjaiba a szegeket. Sztankó örnagy: A haza szent szabadságáért! Grisza százados: A világ szabadságáért! S a többi tiszt: A hazáért! A függetlenségért! A győzelemért! Szent Úgyünkért! Kossuth Lajosért! Mészáros Lázár hadügyminiszterért! A nagy Széchenyiért! stb., stb. — amint azt Garay megörökítette.

Ezt követte a zászlóalj ünnepélyes esküje a zászlóra, hogy azt soha el nem hagyja, vérével védelmezi. Sztankó örnagy naplójában megjegyzi, hogy amikor az esküförmában V. Ferdinánd király nevét olvasta, alig egy-két éltető hang hallatszott, „annyira volt már a köztársasági szerencsétlen eszme elterjedve”. Valóban csak néhány nap volt hátra a Függetlenségi Nyilatkozat kikiáltásáig.

A zászló „keresztelése” — azaz tűzkeresztsége — Sztankó naplója szerint április 11-én történt meg a pesti Rákosmezőn, ugyanott csatáztak másodszer 16-án és harmadszor 21-én. Ez utóbbi ütközetben 700 emberéből 114-et vesztett a zászlóalj halottban és sebesültekben.

Május 20—21-re virradóra a 49. zászlóalj a kiválasztottak között Buda vára alatt várja a rohamra induló parancsot. Hajnali három óra. „Egy jeladásra irtoztató ágyú-dörgés reszkette meg a földet. Ugyanebben a pillanatban ezer és ezer torokból zúg, mint a fürgeteg, végig a földön: Éljen a haza! Éljen a magyar! Előre! Mint bőszi oroszán rohan előre a honvéd a sánczoknak, a vár falainak.” (Garay) A 49. zászlóalj a Duna felől a „palisádokat” vette be (Sztankó). Zászlajuk ott leng Buda bástyáján. „Reggel 6 órakor bevettük Buda várát általános rohammal. Henczit láttam a halálos ágyon.” (Grisza-napló).

Buda alól a zászlóalj a Csallóközbe vonul, s itt vívja súlyos csatáit. Június 14-én Zsigárdnál kiverik az ellenséget a faluból. Egy hét múlva, 20—21-én zajlik a peredi véres csata. Utána Gután azt mondja Grisza kapitány Garaynak: „Tudja Garay, hogy maga ott Pered felett az egész zászlóaljat meg tudta zászlójával és dörgő szavával állítani?” — „Tudom kapitány uram, de azt is tudom, hogy kapitány uram volt az első, aki kivont kardjával a túloldalról oda rohant és azt mondta: Ide fiúk!” — Az eseményre így emlékezik a hős zászlótartó: „A zászlót magasra tartva, ahogy bírtam, a futókra kiáltottam. Legények, hát elhagyjátok zászlótokat? Hisz ide egyetlen golyó sem jön! (Pedig dehogynem jött!) Ide fiúk! Ott a faluban már benn vannak a Míguelok, gyerünk segítsünk nekik! Előre fiúk! Éljen a haza! A zászló körül úgy seregett erre össze a legénység, mint a méhraj, először 5—6, azután 10—20, akik előbb már hátráltak. Egy pár perc alatt elhangzott a parancsnok szava: Vigyázz! zászlóalj előre!”

Garay július 1-én megkapta a hadnagyi kinevezését. De nemcsak ez az egy érdeme fűződött a zászló becsületének megmentéséhez. Az egyik csata élvonalában el akarták ragadni kezéből a zászlót. Akkor hátra adta, s így sikerült megmentenie. A zászló ott lengett további csaták fölött is. Július 2-án küzdelem a monostori sáncoknál. „Komáromnál alább a szőlőkben s folytatólag az ácsi erdőt tartó ellenséget szurony-szegezve rohantuk meg.” (Sztankó) Ugyanerről írja Grisza: „Csata Görgey alatt az egész osztrák had ellen. Én a 49. zászlóaljt vezényelve az ácsi erdőben a Duna partot cotoquiroztam.” Július 11.: a komáromi csata napja, a zászlóalj a Csallóközben volt előőrson Grisza parancsnoksága alatt. Július 30.: egyórás szuronyroham az osztrák vadászok ellen az ácsi szőlők felé. Augusztus 3-án éjjeli harc Ácsnál, rohamoz a 49. zászlóalj, az ellenség Győrig fut. Állomáshelyük ekkor már a komáromi erdő, főparancsnokuk *Klapka György tábornok*, Görgey augusztus 13-án Világosnál leteszi a fegyvert az oroszok előtt. Klapka 21-én elfogadja a fegyverszünetet. Szeptember 27-én megkötik a vár feladási szerződést, a szabad elvonulás feltétele mellett. Október 2-án, a néhány hete kinevezett új zászlóaljparancsnok szállásán összejönnek a 49. zászlóalj tisztjei.

„Ott álltunk szótlánul, míg a csendet Grisza Ágoston kapitány törte meg. »Nemde bajtársak búcsúzni jöttünk egymástól? Meghajoltunk, mert a sors úgy akarta, elválaszt bennünket egymástól a végzet. Ki tudja, látjuk-e egymást még valaha? Vagy soha.«” A következőkben szól a zászlóról, amely alatt küzdöttek és amelyet megvédték. Dönteni kellett a sorsáról. Nem adják át az ellenségnek, ne illesse azt ocsmány kezekkel senki. Felosztják inkább egymás között, akiket a honvédtiszti becsület a zászló alá összegyűjtött. A zászló egy-egy darabját megőrzi, jöjjön, aminek jönnie kell. Ha a nemzet hívó szava újra szólítja őket, a foszlányokat egybefűzik és ismét alatta fognak küzdeni. „S most Isten velünk. Holnap tán utoljára látjuk egymást.” Kezet szorítva, szótlánul oszlott szét a 49. zászlóalj tisztikara, keblére rejtve a zászló egy-egy darabka foszlányát. *Fehér Mihály* parancsnoknak jutott a Szűz Mária kép, Grisza Ágost rangidős százados, a zászlóalj megalakulásának első percétől hűséges harcosa kapta az országcímert, a többi pedig egy-egy csikot a háromszínű szegélyből

Másnap a Cigánymezőn „a fegyverek gúlában állnak, rajta a legények borjúja és csákója, az altisztek kardja, a dobok garmadába rakva, a zászló oda tűzve fekete tokjába.” (Már amelyik, mert a legtöbb zászlót feldarabolták!) „Oda támolyogtam zászlómhoz, melyet hat hónapon át kezemben tartottam, lobogtattam, a véres ütközetekben — hogy elbúcsúzzam tőle. Megcsókoltam a zászló nyelét, hideg volt, mint a halál.” (Garay). Másnap elhagyták Komáromot, október 9-én érnek Pestre. Ott tudják meg, hogy Batthyányit és Aradon a 13 tábornokot kivégezték.

Grisza Ágost december 8-án elbúcsúzik a hazától, s 22 évi emigrációba megy. Előbb Angliában tartózkodik, s egy esztendő múlva, 1850. október 16-án elindul Londonból amerikai útjára. Liverpoolban a hajóraszállás előtt megismerkedik egy útitárral. Jó tanácsokat kap tőle az „amerikaiak közti okos magaviseletről s általában életbölcse-ségről”. Grisza bizalommal viszonzza a jó tanácsokat. „Ebéd után megmutattam neki a zászlót és bizonyítványaimat” — írja naplójában. Ezen az egyetlen helyen említi, hogy magával vitte az emigrációba. Sok-sok megpróbáltatáson átesve, végül Párizsban telepedett le, s 1871-ig ott élt. A Kommün bukása után elhagyta Franciaországot, s hazatért.

Az 1867-es kiegyezést követő évben Garay nyílt levelet tesz közzé a Honvéd Lapban, s felszólítja az egykori bajtársakat, emlékeztetve őket akkori fogadalmukra: „... ha a szent ügy, amelyért küzdöttünk ismét egyesíthet, mindenki zászlónk darabjával megjelend és azt összerakva, alatta újólag harcoljunk. Úgy hiszem, mindegyikünk szent erekleve gyanánt megőrizte az elvállalt darabot. Mily szép volna, ha e darabokat összegyűjthetnénk és foszlányaiból egy egészet képezve, az országos bizottságnak által adhatnánk.”

Felkéri a zászló darabjainak őrzőit, hogy hozzá elküldenek s legnagyobb szerencséjének tartaná, „ha e zászlót, melynek vívója a felszenteléskor is volt, a második felszentelést eszközölheti.”

Garay felhívására néhányan el is küldték a foszlány-darabokat, de mivel többen nem jelentkeztek, azokét is visszaküldte, így a terv meghiúsult.

A Garay és a Molnár Lajos tulajdonában lévő darabok az 1880-as évek végén láthatók voltak a szabadságharc emlékeit bemutató kiállításon. Egy harmadik adakozóval együtt a Hadimúzeum gyűjteményébe kerültek, közülük azonban kettő a II. világháború alatt eltűnt. Egy ma is a Hadtörténelmi Múzeum gyűjteményében található.

Grisza Ágost 1884-ben bekövetkező elhunytáig nem vált meg a drága ereklyétől. Fia, László pedig atyja iránti kegyeletből is tovább őrizte, sőt bekereteztette. A képeretező ügyetlen módon levágta a selymet a cimér körül, s azt úgy applikálta fel a kartonra. Az unoka tulajdonában lévő, s a mai napig vigyázva őrzött relikviát, a drága vérel megszentelt zászló cimérének képét mellélkelten láthatjuk.

FORRÁSOK: 1. Stankó Soma őrnagy naplója. HL. 57/1. — 2. Sztankó Soma: Adatok az 1848-dik év eseményeihez. Pest, 1868. — 3. Garay Antal: Párizsi és hazai forradalmi emlékeim 1848–49. Gyoma, 1914. — Grisza Ágost naplója a család tulajdonában. — 5. Kerekes Zoltán: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. HK 1972. 315. old. — 6. A 49. zlj. parancskönyve (Befehls-Protocoll des 49. Honved-Bataillons 13. November 1848 bis 3. Oktober 1849. HL.)

Jakus Lajos

Maróthi György és a felvilágosodás

A debreceni születésű *Maróthi György*, miután tanulmányait szülővárosában és külföldi egyetemeken (Zürich, Basel, Groningen) befejezte, 1738-ban a debreceni Kollégium főiskolájának tanára lett. Tevékenységét a történelem, a földrajz, a görög és római régiségek (római jog) tanításával kezdte (munkája érdekében a latin szerzők egész sorát adta ki), majd a matematika főiskolai szintű tanításával (*J. Fr. Weidler*) és a kísérleti fizika (*P. Musschenbroek*) bevezetésével folytatta. Közben az intézetben fizikai előadótantermet és csillagvizsgálót létesített, s az alsóbb osztályok és a nép számára megírta magyar nyelvű *Arithmetica*-ját. Az 1739. évi nagy pestis idején diákjaiból négyzsolámú énekkart szervezett (ennek folytatása a mai kollégiumi Kántus), s megjelentette a zsolnároknak előbb egy-, majd négyzsolámú kiadását (1740, 1743). Céljai érdekében megkezdte a Kollégium egész tanítási rendjének átszervezését. Ennek alapját az *Idea* és *Opiniones* c. tervezeteiben foglalta össze. E téren legfőbb célja a tanítás fokozatosságának, rendszerességének megvalósítása, a reális ismeretek (mathezis stb.) bevezetése, a tanulók terheinek csökkentése, a tanítás módszeresebbé, humánusabbá tétele révén. Előadásainak, javaslatainak nagyobb része kéziratokban maradt ránk.